

артистичних і будівельних.— Львів, вул. Коперніка 52. 11. Войцех Коссіба ф. 146, об. 66. од. збер. 1021 с. 78; Кес Д. *Стили мебели. Изд. Академии Наук Венгрии. – Будапешт, 1984. – С. 202–218;* Тимофієнко В. *Архитектура і монументальне мистецтво (терміни і поняття).* – К., 2002. 12. Каржавин Ф. *Краткий словарь важнейших архитектурных терминов.* – М., 1802. 13. Витрувий М. *Десять книг об архитектуре. Всесоюзная академия архитектуры.* – М., 1936. 14. Полладио А. *Четыре книги об архитектуре. Всесоюзная академия архитектуры.* – М., 1938.

УДК 72.03(09)(477.83-2)

Х.І. Ковальчук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та архітектурного середовища

АРХІТЕКТУРНІ ФОРМИ НАДГРОБКІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. НА ЛИЧАКІВСЬКОМУ ЦВИНТАРІ У ЛЬВОВІ

© Ковальчук Х.І., 2006

Розглянуто архітектурні форми у надгробках першої половини ХІХ ст. на Личаківському цвинтарі у Львові, їх вплив на формування образу пам'ятника та його символічного змісту.

Личаківський цвинтар у Львові було офіційно відкрито у 1786 р. Архітектуру його каплиць та скульптуру розглянуто у багатьох статтях та монографіях [1–3]. Проте в жодній з праць за цією тематикою не розглянуто такого цікавого аспекту, як застосування архітектурних форм у меморіальній пластиці. Натурним обстеженням підтверджено, що пам'ятник, у якому не застосовано архітектурних елементів, є скоріше винятком, ніж правилом.

У першій половині ХІХ ст. панівним стилем у Європі та, зокрема, у Львові, був класицизм. Його стильові ознаки проявились в образотворчому мистецтві, архітектурі та містобудуванні. Однією з основних сфер діяльності львівських скульпторів було створення надгробних пам'ятників, зразки яких збереглися на Личаківському та Янівському цвинтарях та у деяких львівських костелах. У багатьох встановлених тут в кінці ХVІІІ – пер. пол. ХІХ ст. намогильних скульптурах, виконаних Г. Вітвером, А. Шимзером, Й. Шимзером та П. Ойтеле, втілено мистецькі ідеали класицизму – прагнення до реалістичного зображення людського тіла та глибокий символічний зміст. Стильові ознаки класицизму зазначилися на цих надгробках не тільки в скульптурі, а і в архітектурних деталях.

Надгробки та пам'ятники цього часу можна розділити на дві групи: скульптурні та такі, де домінують архітектурні деталі: різноманітні саркофаги, стели, обеліски, урни та надгробки складної форми. Вишуканість архітектурних рішень та їхня складність дають змогу припустити, що ці надгробки створювались скульпторами у співавторстві з архітекторами.

Прикладом подібної співпраці є надгробок Марії-Анни з Каліновських, графині Понінської, яка померла у Львові у 1790 р. (Личаківський цвинтар, поле 7). Скульптуру в образі Матері Божої, яка стоїть на земній кулі і попирає ногами змію, виконана Г. Вітвером, символізує перемогу добра над підступністю і злом. Скульптурну композицію розміщено на високому кам'яному постаменті складної форми, у нижній частині якого знаходяться таблиця з епітафією, рельєф з гербами Понінських і Каліновських та різьблений кам'яний картуш (рис. 1). Майже навпроти пам'ятника графині Понінській, на полі 6, знаходиться інший надгробок першої половини ХІХ ст. у формі чотиригранної стели, цоколь якої прикрашено рельєфним картушем, подібним до різьби на цоколі надгробка графині Понінської.

Подібну ж композицію – скульптура на складному високому постаменті – має надгробок, виконаний А. Шимзером на могилі Марії-Катерини Чадор (Личаківський цвинтар, поле 2).

Пам'ятник являє собою постать крилатого генія, що тримає в одній руці вінок, а другою, лагідно посміхаючись, гасить факел життя. Обличчя його спрямоване на схід. Постамент пам'ятника з трьох частин і бази, на основній частині розміщено таблиці з епітафіями; завершення у вигляді фронтона.

Рис. 1. Пам'ятник графині Понінській

У творчому спадку А. Шимзера скульптура майже завжди поєднується з архітектурними формами. Прикладом є чотири надгробки родини Гофманів (Личаківський цвинтар, поле 2), де застосовано широку палітру засобів архітектурної виразності. Два надгробки вирішено у вигляді обелісків з рельєфами, один у вигляді арки з постаттю янгола. Четвертий являє собою постать дівчини в жалобі на високому постаменті прямокутної форми, увінчаному колоною з урною.

Складну і цікаву композицію має пам'ятник губернатору Галичини, Францу фон Гауеру (Личаківський цвинтар, поле 7), створений під впливом пам'ятника Папі Климентію XIII (1791 р.) в Римі скульптора А. Канови. Його композиція складається з широкого обеліску з наскрізним прорізом, над яким вирізьблено герб. Обеліск завершено карнизом з овами і фронтоном з акротеріями. Обеліск фланковано фігурами сплячих левів на простих прямокутних постаментах (рис. 2).

Рис. 2. Надгробок Франца фон Гауера

Однією з найпопулярніших форм надгробків першої половини XIX ст. була форма саркофага, яка символізувала собою останній притулок небіжчика, його житло. Рельєфи та скульптурні зображення, якими прикрашали саркофаги, також мали символічне значення.

Саркофаг Йоанни Богхофванд (Личаківський цвинтар, поле 9), виконаний А. Шимзером, має форму античного храму на стереобаті. Кути саркофага підсилено пілястрами, що підтримують карниз складної форми. Вражає багатством та вишуканістю скульптурного декору. На одній з бокових сторін зображено молоду дівчину, яка однією рукою тримає немовля, а другою пригортає до себе маленького хлопчика. Це – алегорія милосердя, про що свідчить напис на цоколі – “Charitas”. На протилежному боці над написом “Pietas” знаходиться постать дівчини, що молиться – символ побожності. На фасадних площинах саркофага зображено ангелів, вінки та лев’ячі голови (рис. 3).

Рис. 3. Саркофаг Йоанни Богхофванд

Саркофаг Яна Гауснера, відомого львівського банкіра, встановлено у 1822 р. (автор А. Шимзер). Пам’ятник нагадує класичний портик, де колони замінено фігурами янголів, які підтримують карниз складної форми. Композицію завершує урна з зображенням лебедів.

Саркофаг Антона Тарновського (близько 1843 р., автор П. Ойтеле) за формою нагадує надгробок Йоанни Богхофванд. Його стіни прикрашені рельєфами з військовою атрибутикою, а дах увінчує зображення сплячого лева, який символізує мужність.

Саркофаг Терези Вензел (автор П. Ойтеле) розміщено на високому цоколі та увінчано фронтоном з акротеріями. У тимпані фронтону розміщено рельєфне зображення перевернутих смолоскипів, що символізують передчасно обірване життя. Барельєф на стінці саркофагу зображає матір з дітьми.

Іншою поширеною архітектурною формою в надгробках Личаківського цвинтаря є класична колона. Її зображення зазвичай мало глибокий символічний зміст. Так, надгробок родини Манцукевичів (Личаківський цвинтар, поле 14, автор Й. Шимзер) складається з восьми зламаних колон, різних за висотою і товщиною, та постаті діви Марії. В могилі поховано сім осіб, отож, чим значнішою була людина за життя, тим товща та вища колона позначає місце її останнього спочинку.

Окрім унікальних пам’ятників, виконаних за індивідуальними замовленнями, існували також надгробки, виконані за стандартними зразками. Так, пам’ятник у формі колони з маскаронами і гірляндами, увінчаний урною, зустрічається на полях 6 і 7 Личаківського цвинтаря чотири рази (рис. 4).

Окрім зразків меморіальної пластики, що ілюструють стильові засади класицизму, у першій половині XIX ст. на Личаківському цвинтарі встановлено декілька надгробків, що належать романтичній течії в архітектурі. Надгробок Густава і Анни Пентнерів (Личаківський цвинтар, поле 6)

витриманий у стилі неоготики. Він являє собою чотиригранний обеліск на базі, прикрашений аркатурою, з завершенням у формі високого стрімкого даху з хрестоцвітом.

Рис. 4. Пам'ятник у вигляді колони

Іншим прикладом неоготичного пам'ятнику є надгробок, споруджений для Йозефа Каліновського, померлого у 1825 р. Це надгробок у вигляді готичного портика, стрілчасту арку якого підтримують дві колони.

В архітектурі надгробків Личаківського цвинтаря першої половини XIX ст. застосовували широку палітру класичних архітектурних форм, що свідчить про те, що архітектурна деталь у створенні образу надмогильних пам'ятників цього періоду посідала не менш важливе місце ніж скульптура. Застосування архітектурних форм підсилювало символічний зміст надгробка, а деколи було і вирішальним.

Тенденція до синтезу архітектурних і скульптурних форм в надгробках цвинтарів Львова, яка яскраво проявилася в добу класицизму, продовжила свій розвиток у другій половині XIX та на початку XX ст.

1. Nicieja S.S. *Cmentarz Lyczakowski we Lwowie w latach 1786–1986.* – Wrocław, Krakow, Gdansk, Lodz: Zakład narodowy imienia Ossolinskich, 1989. 2. Ковальчук Х.І. *Особливості архітектури Львова наприкінці XVIII – першої половини XIX ст.* – Львів: Ліга-прес, 2005. – С. 63–69. 3. Лінда С.М., Олешко О.П. *Архітектура каплиць Личаківського кладовища // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”.* – 2002. – № 439. – С. 92–102.